

5. Ноосферогенез і гармонійний розвиток / Шевчук В.Я. та ін. – К.: Геопринт, 2002. – 127с.
6. Нюхтилин В.А. Мельхиседек. Кн. 2. Человек. –СПб.: Крилов, 2006. – 288с. (с. 20).
7. Секлитова А. И., Стрельникова Л.Л. Откровения космоса. Контакты с Высшим Космическим Разумом. – М.: Амрита-Русь, 2006. – 576с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. – К.: рад. Школа, 1976. – Т.2.—654с.
9. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання. – К.: Рад. Школа, 1974. – 150с.

УДК 169.9 : 929 Баєв

ВНЕСОК Б. Ф. БАЄВА В РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ

Магдаліна Ліла, Микола Ліла
(*Переяслав-Хмельницький, Україна*)

У статті проаналізовано результати всебічного дослідження внутрішнього мовлення українським ученим Б.Ф.Баєвим, його погляди стосовно зазначеної проблеми.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, функціональний підхід, мовленнєва діяльність, мисленнєва діяльність, пізнавальна активність, взаємозв'язок внутрішнього і зовнішнього мовлення, значення внутрішнього мовлення.

В статті проаналізовані результати всестороннього дослідження внутрішньої мовлення українським ученим Б.Ф.Баєвим, його погляди стосовно зазначеної проблеми.

Ключевые слова: внутренняя речь, функциональный подход, речевая деятельность, мыслительная деятельность, познавательная активность, взаимосвязь внутренней и внешней речи, значение внутренней речи.

The results of all-round investigation of the inner speech done by B.F.Bayev, his views concerning the determined problem are analyzed in the article.

Key words: inner speech, functional approach, speech activity, thinking activity, cognitive activity, connection between inner and external speech, significance of the inner speech.

Постановка проблеми. Вивчення природи мовлення, було предметом аналізу багатьох вчених, зокрема, переважно теоретичний аспект проблематики висвітлюється в працях Б.Г.Ананьєва, П.П.Блонського, Л.С.Виготського, О.М.Леонтєва, О.Р.Лурії, О.О.Потебні, С.Л.Рубінштейна та ін.; експериментальний – у наукових доробках Д.Б.Богоявленського, М.І. Жинкіна, Г.О.Люблінської, І.В.Страхова тощо. Закономірно, що й сьогодні цей один із найцікавіших феноменів залишається в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, а саме: І. Д. Беха, М.Й.Боришевського, С.Д.Максименка, В.В.Андрієвської, Н.В.Чепелєвої та ін. Наукова спадщина попередніх поколінь психологів безперечно потребує вивчення для подальшого розвитку психологічних ідей стосовно зазначеної проблеми.

Метою статті є аналіз наукового доробку Б.Ф.Баєва в проблемному полі психології мовлення.

Виклад основного матеріалу. Борис Федорович Баєв (1923-1979 рр.) – доктор психологічних наук, учень Г.С.Костюка, видатна постать в історії сучасної української психології. Він залишив велику психолого-педагогічну спадщину. Домінантою творчого доробку Б.Ф.Баєва стала психологія внутрішнього мовлення (його генезис, фізіологічні механізми, зв'язок з мисленням тощо). Монографія Б.Ф.Баєва “Психологія внутрішнього мовлення”, яка вийшла друком у 1966 році, є єдиною фундаментальною працею у вітчизняній психології, в якій всебічно висвітлюється проблема внутрішнього мовлення.

Згідно з думками Б.Ф.Баєва, дослідження внутрішнього мовлення безпосередньо пов'язане з розкриттям природи людської свідомості, яка без комунікативної функції психіки не може існувати як ідеальна форма відображення буття. З точки зору генезису людської свідомості внутрішнє мовлення є модифікацією зовнішнього і виникло внаслідок диференціації його функцій. Функція спілкування, або комунікативна, завжди є головною функцією мови. Вона стала можливою завдяки тому, що кожне слово має певне значення. З комунікативною функцією нерозривно зв'язана сигніфікативна, функція означення. Значення слова, як і саме слово, існує об'єктивно, не є індивідуальним надбанням, - воно зумовлено суспільно-історично. Значення слова зберігається і поза реальним процесом спілкування. Завдяки цьому мовлення змогло виконувати й інші, крім комунікативної, функції, але такі, що вдосконалюють її: функцію попередньої підготовки обміну думками, обдумування, планування людиною своєї діяльності тощо. Отже, основу концепції Б.Ф.Баєва складає функціональний підхід, спрямований на структурування психології внутрішнього мовлення.

Для узагальнення поняття “внутрішнє мовлення”, Б.Ф. Баєв пропонує відокремити головні моменти, які, на його думку, характеризують внутрішнє мовлення як специфічне явище:

1. Мовленнєва діяльність – це єдиний процес, здійснюваний у різних формах (як у формі зовнішнього, так і у формі внутрішнього мовлення).

2. Внутрішнє мовлення вторинне, похідне від зовнішнього. «Вторинність внутрішнього мовлення по відношенню до зовнішнього – це істинна, яка майже не потребує доказів. Заперечувати її – означає визнати самозародження мовлення в окремих індивідів» [1, с.73].

3. Вторинність внутрішнього мовлення зумовлена його функціональними особливостями.

Внутрішнє мовлення, вважає учений, з'являється з появою розумових дій. З формуванням мислительних дій як дій психологічно внутрішніх, з'являється і потреба у відповідних мовних засобах, потреба у внутрішньому мовленні. Надуманим, на його думку, є прийом формування розумових дій за допомогою етапу голосного мовлення. Поки дитина не оволодіває в достатній мірі мовою, етап голосного мовлення забезпечують дорослі і їхнє голосне мовлення є тією інструкцією, яка несе в собі мовленнєвий знімок практичної дії [1, с. 178]. Учений називає вищим рівнем засвоєння дії – виконання її в думці з використанням внутрішнього мовлення, водночас зазначає, що внутрішнім мовленням слід вважати всю ту мовну діяльність, яка виконує психологічно

внутрішні функції. На думку Б.Ф.Басва, при розумінні внутрішнього мовлення як діяльності, що забезпечує психологічно внутрішні функції, позитивно розв'язується й проблема свідомого та неусвідомлюваного в цій діяльності, оскільки змістом її є наші враження, сприймання, думки – як нові, незвичайні, складні, так і знайомі, багато разів повторювані й тому значною мірою автоматизовані. Внутрішнє й зовнішнє мовлення, вважає вчений, нерозривно пов'язані у самій діяльності людини [1, с. 20].

Однією з найбільш важливих у психології внутрішнього мовлення, на думку Б.Ф.Басва, є проблема його механізмів. Розглядаючи внутрішнє мовлення як активізацію рухових, слухових і зорових образів слів, вчений зазначає, що тимчасовий нервовий мовний зв'язок є результатом складної взаємодії мовно-рухового, мовно-слухового та мовно-зорового аналізаторів, тому цілком природно говорити про три компоненти механізму внутрішнього мовлення: руховий, слуховий, зоровий. Однак положення про те, що механізм внутрішнього мовлення утворюють центральні міжаналізаторні зв'язки є певною мірою формальне. Воно має принципове, методологічне значення як вихідне в характеристиці природи внутрішнього мовлення. Здобуті в дослідженнях дані, наголошував учений, свідчать про динамічність, можливість функціональної перебудови механізмів внутрішнього мовлення, так само як і про те, що така можливість реалізується залежно від характеру детермінації процесів внутрішнього мовлення тією діяльністю, в якій і для якої вони розгортаються [1, с. 44].

У розв'язанні питання про типи внутрішнього мовлення Б.Ф.Басв прийшов до висновку, що тип внутрішнього мовлення детермінований об'єктивними умовами функціонування мовних аналізаторів, характером (чи формою) мовної діяльності, в яку вони включаються і яку вони забезпечують. Провідну роль у його формуванні відіграє спосіб чи форма мовної діяльності індивіда.

Місце внутрішнього мовлення в системі мовленнєвої діяльності, за Б.Ф.Басвим, визначається тими функціями, які воно виконує. Внутрішнє мовлення – явище закономірне й необхідне. Це якісно своєрідний вид мовної діяльності. Визначення функціональних відмінностей як основи в характеристиці внутрішнього мовлення, зазначає психолог, відкриває справжній шлях до визначення особливостей його структури, граматики й семантики, оскільки останні зумовлені специфічністю внутрішнього мовлення.

Особливе місце в дослідженні внутрішнього мовлення відведено взаємозв'язку з мисленням, яке вчений вважає його знаряддям. Зокрема, він зазначив, що внутрішнє мовлення й виникло з потреб пізнавальної діяльності, й розвивається в міру її ускладнення, підкреслюючи при цьому винятково важливу його роль, оскільки воно включається в такі пізнавальні процеси як сприймання, пам'ять, уява, увага.

У залежності від характеру мисленнєвої діяльності вчений виділяє три основні функції внутрішнього мовлення. Перша полягає в тому, що внутрішнє мовлення є засобом розуміння чужих думок, тобто сприймання й розуміння того мовного матеріалу, в якому думки передаються, стають надбанням інших людей, входять у скарбницю духовної культури. Й процесуально, пише Б.Ф.Басв, і по суті розуміння чужих думок означає переклад конкретних значень чужої мови у наші власні смислові структури [1, с. 105]. Друга функція – внутрішнє

мовлення, що є засобом не тільки розуміння чужих думок, а й нашого власного думання, самостійного розв'язування мислительних задач, так як включається в процес становлення думки, є формою її внутрішньої роботи й знаряддям її формування. Третя функція полягає в тому, що внутрішнє мовлення є підготовкою до процесу обміну думками, прямо реалізуючи установку на об'єктивацію. Характеризуючи її, вчений наголошує на необхідності з'ясування функціонально-динамічних особливостей внутрішнього мовлення, їх зв'язку з характером мислительної діяльності, її загальною спрямованістю, мотивами й цілями.

Заслуговує на увагу й питання про внутрішню підготовку процесу обміну думками, взаємозв'язок внутрішнього та зовнішнього мовлення. Необхідною умовою можливості такої підготовки, вказує Б.Ф.Басв, є функціональна єдність і функціональний взаємозв'язок цих двох видів мовної діяльності. Перехід від внутрішнього мовлення до зовнішнього є результатом здійснення функції підготовки у внутрішньому мовленні реального процесу спілкування та обміну думками. Труднощі переходу певною мірою зумовлені, крім характеру мислительної діяльності, особливостями структури внутрішнього мовлення, тим, якою мірою ця структура відрізняється від структури звичайного голосного мовлення (внутрішнє мовлення в кожному конкретному випадку може мати своєрідну структуру і структура цього мовлення не завжди однакова). Але при цьому, наголошує вчений, необхідно мати на увазі, що структура внутрішнього мовлення, як і взагалі вся його специфіка, зумовлена діяльністю, яку внутрішнє мовлення покликане обслуговувати, й в окремих випадках перебуває в тісній залежності від цієї діяльності.

Б.Ф.Басв пропонує власну схему динаміки внутрішнього мовлення з боку його особливостей: зовнішнє мовлення – внутрішнє розгорнуте (внутрішнє промовлення) – внутрішнє скорочене – внутрішнє розгорнуте – зовнішнє. Проте, зауважує вчений, запропонована схема є надзвичайною і не відтворює буквально кожного акту внутрішнього мовлення. Перехід від внутрішнього скороченого до зовнішнього мовлення не обов'язково може проходити через етап внутрішнього розгорнутого, а розвинутій формі внутрішнього мовлення не обов'язково передуює процес внутрішнього говоріння. Головне, треба брати до уваги, що внутрішнє мовлення виникає із зовнішнього і виявляється у зовнішньому і через нього.

Важливим аспектом дослідження Б.Ф.Басва було з'ясування взаємозв'язку внутрішньомовленнєвих і мисленнєвих процесів. Учений зазначає ту обставину, яку не можна обминути: внутрішнє мовлення в різних вченнях характеризується винятково в розрізі інтелектуальних функцій. Переважна більшість досліджень внутрішнього мовлення присвячена з'ясуванню зв'язку цієї форми мовної діяльності з розумовою, мислительною активністю та різними її порушеннями. І це закономірно, на думку автора, оскільки завдяки мові, формою буття якої є внутрішнє мовлення, людина набула здатності мислення з його абстрагуючою та узагальнюючою функціями.

Вказуючи на значення внутрішнього мовлення в житті людини, Б.Ф.Басв зазначає, що воно не обмежується його участю у власне пізнавальній діяльності, а глибоко зв'язане з усіма формами психічного життя, отже, є функціонально багатозначним. «Корені того, що внутрішнє мовлення зв'язане з різними й

притому не тільки пізнавальними психічними функціями, лежать у функціональній багатозначності самої мови як бази і джерела внутрішнього мовлення. Крім сигніфікативної й комунікативної функцій, мови, як відомо, властиві й функції експресивна та спонукальна» [1, с. 127].

Роль внутрішнього мовлення як регулятора діяльності, зазначає вчений, особливо чітко виступає при виконанні людиною власне вольових дій, які самі є або метою діяльності, або ж необхідним засобом і головною умовою досягнення мети. Внутрішня регуляція людиною своєї поведінки як і діяльності взагалі є за своїм характером емоціонально-вольовою. Самонаказ, за Б.Ф.Баєвим, є одним із необхідних компонентів цієї діяльності, входить у її психологічну структуру, проте складає з процесуальної точки зору лише етап чи момент у здійсненні регуляторної функції. Насправді ця функція, зазначає вчений, в її конкретному вияві є значною мірою функцією всієї особистості і, насамперед, її емоціонально-вольової сфери. Аналіз внутрішнього мовлення в плані особистості в цілому вимагає уваги і до зв'язку цього виду мовної діяльності з різними емоціональними станами.

У площині дослідження внутрішнього мовлення Б.Ф.Баєвим одним із пріоритетних аспектів є його роль у навчальній діяльності учнів, при якій важливу роль відіграє їх чуттєва, практична діяльність. Однак, зазначає вчений, внутрішнє мовлення не зводиться тільки до цієї діяльності, воно виходить за її межі, рухається по шляху від живого споглядання до абстрактного мислення. Перший видимий ефект перебудови внутрішнього мовлення з початком систематичного шкільного навчання полягає в подальшому інтенсивному згортанні вокалізації. Більш глибокі зміни, тобто зміни його динаміки та структури, йдуть за розвитком тих функцій, якими характеризується специфіка внутрішнього мовлення. Цілком очевидно, наголошує Б.Ф.Баєв, що існують загальні закономірності внутрішнього мовлення як специфічного виду мовної діяльності. Це його вторинність, рефлексорний спосіб походження з більшим чи меншим ступенем гальмування мовних рухів, а отже, й більшою чи меншою вираженістю мовних кінестезій, закономірності динаміки, структурно-граматичні, типологічні тощо. Проте ці загальні закономірності виявляються по-різному в залежності від конкретних умов функціонування внутрішнього мовлення і конкретних особливостей особистості.

Висновок. Аналіз наукової спадщини Б.Ф.Баєва з проблеми внутрішнього мовлення дає підстави стверджувати, що накопичений багатий емпіричний та теоретичний матеріал ученого сприяв створенню його власної концепції, в якій конкретизована ідея функціональних особливостей внутрішнього мовлення, яке, згідно ученого, з'являється з появою розумових дій, є засобом розумової діяльності, входить у контекст думки. Функції, пов'язані з внутрішньою роботою думки, викристалізувалися на основі живого розмовного мовлення.

Внутрішнє мовлення, з погляду вченого, є одним з важливих засобів і механізмів психічної діяльності, пусковим механізмом довільних дій людини, механізмом свідомої регуляції її поведінки. Воно пронизує всю діяльність особистості, тому вивчаючи внутрішнє мовлення в плані особистості, можна подолати обмеженість його формальної характеристики, яка склалася у традиційних вченнях і ще не до кінця подолана у вітчизняній психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баєв Б.Ф. Психологія внутрішнього мовлення / Б.Ф.Баєв. – К.: Радянська шк., 1966. – 190 с.
2. Баєв Б.Ф. Внутрішнє мовлення і процес спілкування / Б.Ф.Баєв // Психологія : [Республіканський науково-методичний збірник]. – Київ, 1968. – С. 120-126.
3. Баєв Б.Ф. Психологія обучения и проблемы внутренней речи / Б.Ф.Баєв // Социально-психологические и лингвистические характеристики форм обучения и развития контактов между людьми. – Л., 1970. – С. 23-24.
4. Баєв Б.Ф. Внутрішнє мовлення і емоціонально-вольова регуляція діяльності / Б.Ф.Баєв // Питання психології : [Тези доповідей на Республіканській психологічній конференції]. – К., 1964. – С. 82.
5. Баєв Б.Ф. Актуальні питання внутрішнього мовлення та його формування у дітей / Б.Ф.Баєв // Питання психології навчання і виховання : [Тези доповіді на конференції]. К.: НДП, 1961. – С. 101-103.
6. Баєв Б.Ф. Роль внутрішнього мовлення і мислительної діяльності людини / Б.Ф.Баєв // Наукові записки НДП. – К.: Радянська шк., 1959. –Т. XI. – С. 65-68.

УДК 378.147 : 81'243

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБРАЗУ В ПОНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

Наталія Мильнікова
(Переяслав-Хмельницький, Україна)

Статтю присвячено дослідженню вікових особливостей трансформації образу в поняття у процесі опанування іноземної мови студентами ВНЗ.

Ключові слова: вікові особливості, образ, опанування, поняття, розуміння.

Статья посвящена исследованию возрастных особенностей трансформации образа в понятие в процессе овладения иностранным языком студентами ВУЗа.

Ключевые слова: возрастные особенности, образ, овладение, понятие, понимание.

The article is devoted to the research of the peculiarities of transformation of image into the concept in the process of foreign language mastering by the students of a higher school.

Key words: age features, image, mastering, concept, understanding.

Оволодіння іноземною мовою – це різновид продуктивної діяльності, яка стимулює необхідність врахування процесу, суб'єктивного механізму пізнання, здатності до пізнання, враховуючи залежність від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів.

Постановка проблеми. Об'єктивна діяльність пізнається в єдності її чуттєвих якостей так і як суспільно виробленій системі понять, що